

ინგა ჯიბუტი

თსუ არნ. ჩიქოვას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი,
თბილისი

ingajibuti@gmail.com

ომარ შურაძე

ფ. თავაძის სახელობის მეტალურგიისა და მასალათმცოდნეობის
ინსტიტუტი, თბილისი

oshuradze@mail.ru

საკვანძო სიტყვები: ლითონი, მეტალი, ტექნიკური ტერმინოლოგია,
სინონიმი.

ლითონი თუ მეტალი?

ენა ყოველი ეპოქის სინამდვილეში არსებული ისტორიული და კულტურული „საგნობრივი ძეგლების“ ამსახველი უნიკალური საგანძურია. ხალხს ისტორიული განვითარების პროცესში მჭიდრო კავშირი აქვს ახლო თუ შორეულ მეზობლებთან. ეკონომიკური, პოლიტიკური და კულტურული კავშირები ითხოვს ლექსიკური სისტემის განვითარებას. სხვა ხალხის ყოფასა და კულტურასთან ურთიერთობა უტყუარად ვლინდება ენაში. უცხო ენიდან სიტყვები შემოდის (მსესხებელ ენაში) და მათი ასახვა ხდება მეტყველებასა და წერილობით ძეგლებში. ენა (შე)ივსება უცხო სიტყვებით და მდიდრდება მისი ლექსიკური შედგენილობა. ახალი სიტყვები აზუსტებს ზოგ ცნებას და ავიწროებს მრავალმნიშვნელობიანი სიტყვების გამოყენების სფეროს. შედეგად, ენა ხდება უფრო გამომსახველი და განვითარებული. დროთა განმავლობაში ნასესხებ სიტყვებს მსესხებელი ენა იგუებს და თავის გრამატიკულ კანონებს უქვემდებარებს. გარკვეული ხნის შემდეგ მათი უცხოური წარმოშობა, ფაქტობრივად, არ იგრძნობა.

ანტიკური (ძველბერძნული, რომაული და მათ ორბიტაში მყოფი) კულტურა თანამედროვე საკაცობრიო კულტურის აკვანი და ევროპული ცივილიზაციის ერთ-ერთი უმძლავრესი საყრდენია. ანტიკური კულტურა ძველი ელადიდან იღებს სათავეს. ელინური ცივილიზაცია კი ჩვ. წ. აღრიცხვამდე დიდი ხნით ადრე ჩამოყალიბდა. ქართველთა და ბერძენთა ანტიკურ კულტურას შორის კავშირის ხანგრძლივი ისტორია აქვს. ორი უძველესი ხალხის, ბერძნებისა და ქარ-

თველური ტომების, გარკვეული ისტორიულ-კულტურული ურთიერთობის არსებობას ძველ კოლხეთში არგონავტების ლაშქრობაც ადასტურებს.

ქართულ მეტყველებაში/წერილობით ძეგლებში ამ ურთიერთობის ამსახველი ერთ-ერთი ნიშანი ტერმინების *ლითონის* (ბერძნ. lithos – ქვა, მადანი ან ქანი მეტალთა) და *მეტალის* (ბერძნ. metallon – მაღარო, მადანი, მეტალი) არსებობაა. ქართულში ამ ტერმინებს პოლისემიურობა, სავარაუდოდ, თარგმნისას მათი რამდენიმე მნიშვნელობის მქონე უცხო შესატყვისებიდან გადმოჰყვა.

ქართულ *ტექნიკურ ტერმინოლოგიაში* „ლითონ“ და „მეტალ“ ფუძეებიდან, როგორც სინონიმებიდან, ნაწარმოები რამდენიმე ათეული ტერმინია ასახული. სინონიმების საერთო ნიშანი მათი სახელდებითი ფუნქციაა (ისინი ერთსა და იმავე აღსანიშნს აღნიშნავენ) და ტერმინოლოგიაში (საერთო ენისგან განსხვავებით) მათი არსებობა უარყოფითად ფასდება.

თანამედროვე ევროპული (და არამარტო ევროპული) ქვეყნები სიტყვა *მეტალს* და მისგან ნაწარმოებ ტერმინებს იყენებენ. ქართველი ტერმინოლოგებისა და სპეციალისტების მცდელობებს, მიეცათ „კანონიერი აღიარება“ რომელიმე მათგანისთვის, შედეგი არ მოჰყოლია. კითხვას *ლითონი* თუ *მეტალი*? ცალსახა პასუხი არასდროს არ გასცემია... ქართულ ენაში ისინი სინონიმებია.

ტერმინების, *მეტალისა* და *ლითონის*, ისტორიული განვითარების პროცესი სხვადასხვა ქართულ წყაროშია ასახული. ჩვენი აზრით, კარგი იქნება, თუ გავანალიზებთ ქართულ წერილობით ძეგლებში, რა მნიშვნელობებით და გამოყენების სიხშირით დასტურდება ტერმინები *ლითონი* და *მეტალი*. განვიხილოთ ასევე ზოგ რუსულ წყაროში ტერმინ *Металл*-ის მნიშვნელობები და შემდეგ შევარჩიოთ „უარსაყოფი“ ტერმინი.

ქეგლის მიხედვით ტერმინები *ლითონი* და *მეტალი* განმარტებულია როგორც:

1. *ლითონი* [ბერძ. lithos-იდან ქვა] – 1. ქიმიურად მარტივი სხეული ან შენადნობი. მეტწილად ჭედვადი, დნობადი, სითბო- და ელექტროგამტარი...

2. ძვ. საუბ. ლითონის ფული – მონეტა; საერთოდ ფული...

3. წყლის წისქვილის ნაწილი – საღვარეში დადებული რკინა (ან ქვა), რომელზედაც დაყრდნობილია და ბრუნავს ბორბლის ფეხი.

4. კუთხ. (ქიზ.) „საყრდენი ქვა თიხის ჭურჭლის საკეთებელი ჩარხის ღერძისა“.

იქვე მოცემულია „ლითონ“ ფუმიდან ნაწარმოები 26 ტერმინი: *ლითონდამმუშავებელი, ლითონდამუშავება, ლითონდასამუშავებელი, ლითონიანი, ლითონისებრი, ლითონკონსტრუქციები, ლითონ-მსხმელი, ლითონმცოდნეობა, ლითონმწნეხავი, ლითონმჭრელი, ლითონმხერხავი, ლითონმხეხავი, ლითონოვანი, ლითონსაგლინავი, ლითონსადნობი, ლითონსაზიდი, ლითონსამსხმელო, ლითონსაწნეხი, ლითონსაჭრელი, ლითონსახერხი, ლითონსახეხი, ლითონსხმა, ლითონსხმული, ლითონური, ლითონშემდუღებელი* (ქეგლი 1955).

რთულ ფუძეებში ყველგან *ლითონია*.

2. *მეტალი* (მეტალისა) [ბერძ. Métallon - მაღარო; მეტალი] იგივეა, რაც ლითონი.

მეტალ ფუმიდან ნაწარმოებია 11 ტერმინი – *მეტალიზაცია, მეტალისტი, მეტალოგრაფია, მეტალოგრაფიული, მეტალოიდი, მეტალოური, მეტალოურგი, მეტალოურგია, მეტალოურგი-მელუმელე, მეტალოურგიული* (ქეგლი 1958).

ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის მიხედვით:

1. *ლითონები*. მარტივი ნივთიერებები, რომელთათვისაც ჩვეულებრივ პირობებში დამახასიათებელია მაღალი ელექტრო- და თბოგამტარობა...

ისტორიული ცნობა: ტერმინი *ლითონი* ბერძნული წარმოშობისაა (lithos - ქვა).

შუა საუკუნეებამდე ცნობილი იყო მხოლოდ 7 ლითონი: *ოქრო, ვერცხლი, სპილენძი, კალა, ტყვია, რკინა, ვერცხლისწყალი*. XVIII საუკუნეში ა. ლავუაზიემ დაასაბუთა, რომ ლითონი მარტივი ნივთიერებაა. 1889 წელს მას მიაკუთვნეს იმ დროისთვის ცნობილი 17 მარტივი ნივთიერება.

ლითონებთან დაკავშირებული ტერმინოლოგიური შესიტყვებებია: *ლითონების თერმომექანიკური დამუშავება, ლითონების ჟანგვა, ლითონების ჭრით დამუშავება, ლითონთა კარბონილები, ლითონთა კრიზისული წერტილები, ლითონთა ტექნოლოგია, ლითონთა ფიზიკა, ლითონთერმია, ლითონთმცოდნეობა, ლითონთშორისი ნაერთები, ლითონის კონსტრუქციები, ლითონკერამიკული ელექტრონმილაკი, ლითონორგანული ნაერთები, ლითონსაჭრელი იარაღი, ლითონსაჭრელი ჩარხი* (16 შესიტყვება);

2. *მეტალები ამ ენციკლოპედიაში ცალკე არ განიხილება.*

მეტალთან დაკავშირებული ტერმინები და ტერმინოლოგიური შესიტყვებებია: *მეტალოგრაფია, მეტალორგანული ნაერთები, მეტალოურგია, მეტალოურგიის ინსტიტუტი, მეტალოურგიული განათლება, მეტალოურგიული ღუმელი* (6 ტერმინი და ტერმინოლოგიური შესიტყვება) (ქსე 1983).

1977 წლის ტექნიკური ტერმინოლოგიის მიხედვით, *Металл* – *ლითონია*.

რუსულ-ქართულ ვარიანტში *Металл*-თან დაკავშირებულია 39 ტერმინი. აქედან 5 ტერმინი სინონიმადაა წარმოდგენილი. ქართულ-რუსულ ვარიანტში *მეტალთან* მხოლოდ 12 ტერმინია დაკავშირებული (დანარჩენი *ლითონს* უკავშირდება). ტერმინი *მეტალი* დამოუკიდებლად არ დასტურდება (ტექნიკური 1977).

სულხან-საბა ორბელიანი – ლექსიკონი ქართული (განიხილება გაფართოებულად):

ქართული ლექსიკის საგანძურის – „ლექსიკონი ქართულის“ – შედგენისას ავტორი მანამდე არსებულ ლექსიკონ(ებ)ს ვერ ეყრდნობა. მათ საბამდე არ მოუღწევია, რასაც თვითონ ადასტურებს:

„აქ ლექსიკონი არ იყო, და-ცა-(3)კარგოდათ ქართველთა,
უკრძალველობით ფურცელი გაეზნიაყე ქართ ველთა,
ახლად შევკრიბე, შევაწყვე, ჩემი ვიშრომე სულ ხანი
საბამან ორბელიანმან, ვის ერად მერქვა სულხანი“.

„ახლად შეკრება-შეწყობის“ დროიდან ქართული ლექსიკის ერთ-ერთ ამოსავალ ისტორიულ წყაროდ „ლექსიკონი ქართული“ იქცა. ჩვენთვის საინტერესო საკითხზე ლექსიკონის ხელნაწერთა სხვადასხვა ნუსხაში განმარტებების სხვადასხვა ვარიანტია. ისინი ერთმანეთისგან მნიშვნელოვნად არ განსხვავდებიან. მიუხედავად ამისა, ცალკეულ ნუსხაში ასახული პირდაპირი თუ ირიბი მინიშნება ფასდაუდებელია.

საკვლევი ტერმინების შედარებითი ანალიზისას („ლექსიკონი ქართულიდან“ დაწყებული თანამედროვე წერილობითი ძეგლების-ლექსიკონების ჩათვლით), განხილულია, როგორც *ლითონისა* და *მეტალის*, ისე მათ განმარტებებში გამოყენებული სხვა ტერმინებიც.

1. *ლითონი* მას ადგილს ეწოდების, სადა ილეკროს სთხრიან, ანუ მარგალიტი და სპეკალი გამოდის, რომელსა სპარსნი მადანსა და ქანს უხმობენ ZA. უფრო ინფორმაციულია B რედაქციაში მოცემული განმარტება: მ[ა]დანი. ესე ლითონი მას ადგილს ეწოდება, სადა ილეკ-

რო გამოითხრებიან, გინა მარგალიტი, სპეკალნი, რომელ არიან თვალნი პატიოსანი, ანუ აღრალეზნი და სხვანიცა ნივთნი რაიც რავე, რომელსაც თურქნი მადანს უწოდებენ (მადანი ხან სპარსულად, ხან თურქულად იხსენება. ო.შ.), რომელ არს ქანი.

2. *ლითონი* წისქვილის (+ საბრუნავი) მრგვალი ქვა ZAB. წისქვილის საბრუნავი Cb. წისქვილისა C aq. განუმარტავია E.

ილეკრო ეწოდების ოქროსა, ვეცხლსა, სპილენძსა, რკინასა, ტყვიასა, კალასა და ყოველსავე მისთანათა ერთბამად ZA. *ილეკრო* ეწოდების ოქროსა, ვეცხლსა, სპილენძსა, რკინასა, ტყვიასა, კალასა, რვალსა, თითბერსა და ყოველსა მისთანათა ერთბამად B. *ილეკრო*, ილიკტრიონი და ლიკტრიონი (ლიკტორი Cq) ერთი არს Caq. *ილეკრო* ეწოდების ოქროსა, ვეცხლსა, ტყვიასა, კალასა, თვითბერსა, რკინასა და ყოველსა მისთანასა Cb. 12 იოსიპოსი: „ბროლი და ილეკროია DE.

ამ განმარტებებს ავსებს ლექსიკონში მოცემული ტერმინები:

ილეკტრო (1, 4 ეზეკია) ილეკრო ZAa.

ილიკტრიონი (1, 4 ეზეკია) ესე იგი არს *ილეკროებთა* (ილეკროების B) ფერი ერთბამად ბრწყინვიდეს ZAB. *ილიკტრიონი* (1, 4 ეზეკია) ესრეთ ითქმის ოქროსფერი და ვეცხლის ფერი, თანნარევად ბრწყინვალედ ჩნდეს ილეკრო და ლიკტორიცა C. *ლიკტორი*, *ილექტრო* არს ოქროსა და ვეცხლის ფერი თანნარევად. „ვითარცა ხილვა ილიქტრიონისა“ D. განუმარტავია E.

ილეკტრო, *ილიკტრიონი* და *ლიკტორი* საბას მიხედვით არის „ილეკროებთა ფერი ერთბამად ბრწყინვიდეს“. ეჭვგარეშეა, საბას მხედველობაში აქვს ლითონების, ოქროსა და ვერცხლის, შემცველი მინერალების (ილეკროების) ფერი თანნარევად.

მარგალიტი – (13, 46 მათე ZAa). განუმარტავია – AbBCDE.

ნ. გუჰარი, სამარგალიტე.

გუჰარი (+ როსტომ ZAa) სპარსულია, მარგალიტი ZA. (უხმ) მარგალიტი, სხვათა ენაა B. მარგალიტი და თვალნი C. განუმარტავია E.

(ნ. ქვა).

სამარგალიტე – მარგალიტის ადგილი ZAB.

ქვა – ქვაიცა ესრეთ განიყოფებიან: რამეთუ სილა არს (+ ქვაი Ab) ვითარცა გაცრილი; ქვიშა – ხვარბალთა ოდენი; კენჭი – ცერცვთა ტოლი და უდიდესი და ა. შ. სპეკალი არს ქვა ყო(ვ)ელივე თვალი პატიოსანი და ძვირფასი ZA (ორბელიანი 1993).

ქართულ ენაში დასტურდება: *ქვანახშირი*, *ქვამარილი*, *ჭიათურის შავი ქვის მადანი*, *ძვირფასი ქვები* და არ უნდა დაგვავიწყდეს ალ-

ქიმიკოსთა მრავალსაუკუნოვანი მცდელობა (ცდუნება) – ეპოვათ განსაკუთრებული, არაჩვეულებრივი „ფილოსოფიური ქვა“, რომლისგანაც „მიიღებდნენ“ ოქროს და, შესაბამისად, მისი მფლობელი მდიდარი და უდიდესი ძალაუფლების პატრონი გახდებოდა.

სპეკალი ყო(ვ)ელი თვალი პატიოსანი ZABCb. ქვა(ა) მნათობი (+ (გინა ჯავარი) Ca) CaqD. ქვა არს მნათობი E. ნ. *აღრალუბის ქვა, ქვა*.

აღრალუბის ქვა (+ *აღრალუბი* B) არს: მოწი, ამარტა, ბროლი, ლაჟვ(ა)რდი, ქარვა და მისთანანი ქვები. ხოლო *სპეკალი* – ალმასი, იაგუნდი, ლალი და მისთანა ქვები ZAB (ორბელიანი 1993).

აღრალუბის ქვებისა და *სპეკალის* შედარებისას თვალში საცემია ის ფაქტი, რომ უკანასკნელის მინერალოგიური შედგენილობა უფრო მვირფასია. დაბეჯითებით იმის თქმა, რომ იმ დროს ასეთი დაყოფა მომხდარიყო, ნაკლებად სარწმუნოა.

ლითონის განმარტების პირველი ნაწილი – „მას ადგილს ეწოდების, სადა *ილეკროს* სთხრიან“ – აშკარად საზადოების თანამედროვე გაგებაზე მიუთითებს. ის გეოგრაფიული ადგილია¹.

ლექსიკონში ერთ-ერთ ტერმინს სიცხადე შეაქვს ტერმინ *ილეკროს* მეორე მნიშვნელობის განმარტებაში:

მანკანა მასმორი, საცეცხლურია ილეკროთაგან, ზამთარ წინ სადგმელი ZA. *მასმორი*, ესე არს საცეცხლე ილეკროთაგან, ზამთარ წინ სადგმელი B. *მასმორი*. მანკანა არს რვალთა და რკინათაგან შემზადებული საცეცხლე ფერხედად შექმნილი ნახშირისა საწვავად, ზამთარ წინაშე სადგმელად Cb. *მასმორნი*. მანკანა არს რვალთა და რკინათა მიერ საცეცხლე ფერხედად შემზადებული ნახშირის საწვავად ზამთარ Cq. ნახშირის სანთები D. ნ. *საცეცხლე*.

საცეცხლე (+ესე B) არს სადაც მარადის ცეცხლი ეგზების (ენთების B), გინა ცეცხლთა *ჭურჭელი* ZAB. *საცეცხლე* ეწოდების ყოველსავე ცეცხლის აღსანთებელსა, გინა სახლსა ცეცხლის მსახურთა შესაკრებელსა, გინა სამზარეულოთა და მისთანათა ადგილთა ცეცხლთა აღსანთებელთა, გინა *ჭურჭელთა* ცეცხლის შთასაყრელად.

მანკანა – საცეცხლურთა რკინათა და რვალთაგან შემზადებული, საზამთროდ წინაშე დიდებულთა წინა დასადგმელად, სითბოსათვის ნახშირთა აღსაგზებელად;

¹ *საზადო* (საზადოსი) გეოლ. ადგილი, სადაც სასარგებლო ნამარხი, კერძოდ, მადნეული მოიპოვება. ოქროს საზადო – ქვანახშირის საზადო – ნავთის (უნდა იყოს ნავთობის - ო.შ.) საზადო (ქეგლი 1955).

მსგავს მისსა და სხვა რიგსა; *რვალი* (I კორინთ. 13, 1) ესე არს სპილენძთა და კალათა შერევენ და მას შთამოასხამენ სარეკელ ზარად, ლინად და ეჟენად ოხრისა და ხმა-ჟღერისათვის, ვიეთთა ნაცვ(ა)ლად სპილენძთასა აღუწერიათ, გასწორება სჯობს ZA (ორბელიანი 1993).

მარტივი ანალიზითაც ცხადია, *მანკანა* არს საცეცხლური ილეკროთაგან ანუ რვალთა და რკინათაგან შემზადებული საცეცხლე (გინა ჭურჭელი ცეცხლის შთასაყრელად) ფერხედად შექმნილი, ნახშირისა საწვავად, ზამთარ წინაშე სადგმელად.

საინტერესოა „ლექსიკონი ქართულის“ დამატებებიც. „უცხო შე-სატყვისობანი (იტალიურ-თურქულ-სომხური) სხვადასხვა რედაქციით:

კერაკნი თ. მანყალ, მაჰყალ, მანყალი.

მანკანა თ. მანყალ, მანღალ, მაყალი.

მასმორნი თ. მანყალი.

იქვეა მითითებული – „სახმარი სახელები ესეცა გარდაცვლილი“:

მაყალი თ. – მასმორი და მანკანი.

ე.ი. ამ დროიდან ქართულ ენაში ტერმინი *მაყალი* მკვიდრდება. „გარდაცვლილი“ ტერმინები *კერაკნი*, *მანკანა*, *მანკანი*, *მასმორი* და *მასმორნი* ფუნქციას „ჰკარგავენ“.

ჩვენთვის ტერმინთა ეს ცვლილებები არ არის მნიშვნელოვანი. მთავარია, რომ ამ შემთხვევებში პირდაპირი მინიშნებაა ლითონურ მასალებზე. თუ შევცვლით ამ ტერმინებს მათი ეკვივალენტურ ტერმინ *მაყალით*, შეიძლება ზემოთ მოყვანილი ტექსტებიდან შემდეგი დასკვნა გაკეთდეს: „მაყალი არს საცეცხლური ილეკროთაგან ანუ რვალთა და რკინათაგან შემზადებული საცეცხლე (გინა ჭურჭელი ცეცხლის შთასაყრელად) ფერხედად შექმნილი“. ნათელია, რომ ამ შემთხვევაში ტერმინი *ილეკრო* გულისხმობს რვალსა და რკინას, რომლებიც ცალსახად, ლითონური მასალებია და არავითარი კავშირი არ აქვთ იმ ადგილთან, „სადა ილეკროს სთხრიან“. ე.ი. ამ კონტექსტში *ილეკრო* რვალთა და რკინათა, ლითონური მასალების, საერთო დასახელებაა. თანამედროვე წერილობით ძეგლებში ზემოთ განხილულ ტერმინებს შემდეგი მნიშვნელობები აქვს:

1. ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში:

მადანი. 1. ლითონის მოსაპოვებლად გამოსადეგი ლითონის შემცველი ქანი.

მარგალიტი (მარგალიტისა) 1. მარცვლისებური ძვირფასი თვალი თეთრი, შავი ან ყვითელი ფერისა; წარმოიშობა ზოგიერთი მოლუსკის სხეულში; ხმარობენ სამკაულად.

მადარო (მადაროსი) სასარგებლო წიაღისეულის (მთამადნეულის) მოსაპოვებელი მიწისქვეშა საწარმო.

ქანი (ქანისა) [სპარ. ქან. „მადანი“] გეოლ. – დედამიწის წიაღისეული შრე, ფენა; მადანი.

შახტი (შახტისა) [(გერმ. Schacht) 1. სასარგებლო წიაღისეულის (მთამადნეულის) მოპოვებელი საწარმოო-სამეურნეო ერთეული, – *მადარო*.

წიაღისეული (წიაღისეულისა) 1. წიაღში არსებული (წიაღიდან ამოღებული) *მადანი*, – მთამადნეული.

2. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის მიხედვით:

მადანი – ლითონის შემცველი ბუნებრივი მინერალური წარმონაქმნი, რომლისაგან ლითონის მოპოვება ტექნიკურად შესაძლებელი და ეკონომიკურად ხელსაყრელია. არსებობს მონომინერალური მადნები და პოლიმინერალური მადნები.

მარგალიტი (ბერძნ. margaritēs) – მინერალური წარმონაქმნი, რომელიც ვითარდება ზოგიერთი მოლუსკის (ზღვის – გვარი Pinctada ან მტკნარი წყლის – გვარი Margaritifera) სხეულში მოხვედრილი ქვიშის, პარაზიტის და სხვ. ნამცეცების გარშემო სადაფის წარმოქმნით. მარგალიტის ქიმ. შედგენილობაა CaCO_3 .

მადარო – სამთო საწარმო, სადაც უმთავრესად მიწისქვეშა დამუშავების ხერხით მოიპოვებენ მადანს.

ქანი – დედამიწის ქერქის ამგებ მინერალთა აგრეგატი (მკვრივი ან ფხვიერი), რომელიც ქმნის დამოუკიდებელ გეოლოგიურ სხეულს. ქანი სხვადასხვა შედგენილობის მინერალების მექანიკური ერთობლიობაა.

შახტი – (გერმ. Schacht) სამთო საწარმოს ერთეული, რომლის დანიშნულებაა სასარგებლო წიაღისეულის მიწისქვეშა მოპოვება.

მადაროს, მადნისა და ქანის თანამედროვე მნიშვნელობები საბასეული განმარტებებისგან მნიშვნელოვნად არ განსხვავდება. *მარგალიტისა* და *რვალის* შემთხვევაში პრინციპული განსხვავებებია. *რვალისა* (სპილენძისა და კალის შენადნობის, კალიანი ბრინჯაოს) და *მარგალიტის* მადნები /ქანები/ არ არსებობს. პირველი ლითონური შენადნობია და სპეციალური მეტალურგიული პროცესებით მიიღება, ხოლო მეორე ზოგიერთი მოლუსკის სხეულში მოხვედრილი ქვიშის, პარაზიტის და სხვა ნამცეცების გარშემო დანალექი მინაქარია, რომლის ქიმიური შედგენილობაა CaCO_3 . დავით ჩუბინაშვილის მოცემული განმარტებით, „*მარგალიტი*, რომელიც სიძვრისა გამო აღირიცხების სპეკალად“, ძვირფას ქვებს არ მიეკუთვნება. თანამედროვე გაგე-

ბით მარგალიტი ბიოგენური მყარი სხეულია და იგი სხვადასხვაგვარი გეოლოგიური ასაკის ქანებშია ნაპოვნი.

სულხან-საბა ორბელიანის „ლექსიკონი ქართულის“ ანალიზის შემდეგ, თანამედროვე ქართულ წყაროებში მოცემული, ლითონისა და მეტალის ურთიერთობების კვლევისას ირკვევა:

რუსულ-ქართულ სამტომეულ ლექსიკონში ტერმინ *Металл*-ს შეესატყვისება *ლითონი*. ამასთან „მეტალიდან“ ნაწარმოები 31 ტერმინი განიხილება. მათგან ქართულ ენაში 9 ტერმინი ინარჩუნებს ფუძე „მეტალს“ დანარჩენი 22 „ლითონ“ ფუძიდანაა ნაწარმოები (ლექსიკონი 1956-1958).

1983 წელს გამოსული რუსულ-ქართული ლექსიკონის სარედაქციო კოლეგიის განცხადებით, „ლექსიკონში შესულია გავრცელებული ტერმინების გარკვეული რაოდენობა“. მაგალითად მოგვყავს ლექსიკონში მოცემული *მეტალთან* დაკავშირებული ტერმინები და მათი ქართული შესატყვისები:

Металл – ლითონი. *შავი ლითონები; ფერადი ლითონები.*

Металлизация – მოლითონება, მეტალიზაცია.

Металлизировать – მოლითონება.

Металлист – მელითონე.

Металлический – ლითონისა, ლითონური.

Металлография – მეტალოგრაფია.

Металлоид – მეტალოიდი.

Металлоносний – ლითონისშემცველი.

Металлообрабатывающий – ლითონდასამუშავებელი.

Металлоплавильный – ლითონსადნობი.

Металлопрокатный – ლითონსაგლინავი.

Металлопромышленность – ლითონის მრეწველობა.

Металлопромышленный – ლითონის მრეწველობისა.

Металлорежущий – ლითონსაჭრელი.

Металлург – მეტალურგი.

Металлургический – მეტალურგიისა, მეტალურგიული, სამეტალურგიო.

Металлургия – მეტალურგია.

ლექსიკონში ფუძე „*Металл*“-თან 17 ტერმინია დაკავშირებული. მათგან ქართულ შესატყვისებში 1 ტერმინი სინონიმად, 5 ტერმინი „მეტალ“ ფუძესთან, ხოლო 11 ტერმინი ფუძე „ლითონთანაა“ დაკავშირებული (ლექსიკონი 1983).

ნიკო ჩუბინაშვილის რუსულ-ქართული ლექსიკონის მიხედვით: *Металл* (греч.) მეტალი, *ლითონი* მადანთა შინა პოვებული, ვითარ ოქრო, ვერცხლი, რუალი და სხვ.

შემდეგ მეტალისგან ნაწარმოები ტერმინებია მოცემული:

Металлический, მეტალლისა, მეტალისაგანი. II მეტალიური, მეტალღებრი. II მეტალოვანი. – *металловый. прил.* მეტალიური.

Металлургия (греч), სწავლა მეტალთა ან ნახევარმეტალთა პოვნისა, დადნობისა და გამოქმნისა (ჩუბინაშვილი 1971:632).

2006 წელს გამოცემულ რუსულ-ქართულ ლექსიკონში: *металл* –

1. *ლითონი*

„მეტალიდან“ ლითონად ნაწარმოებია 9 ტერმინი (სამუშაი 2006).

დავით ჩუბინაშვილის ქართულ-რუსული ლექსიკონის მიხედვით:

1. *ლითონი* – მადანი ან ქანი *მეტალთა*, руда, рудник.

2. ლითონი – გრძელი *რკინა* შუაზედ ამოხვრეტილი, რომელსაც ჩამოაცემნ ბორბლის თავსა და გასჭედენ წისქვილის ზემოთ ქვაში, რომელიც იმითი ბრუნავს. *მეტალლი* (ბერძნ.) *ლითონი*, „რაიცა მიწის ქანთაგან ამოითხრება, ვითარცა ოქრო, ვერცხლი, რვალი, რკინა“. металл.

ლითონისგან ან *მეტალისგან* ნაწარმოები ტერმინები არ არის მოცემული (ჩუბინაშვილი 1984).

საინტერესოაა წარმოდგენილი კვლევითვის აუცილებელი დამატებითი ტერმინები:

მარგალიტი, *მარგარიტი* (ბერძნ.) ს. *მანგი*, ნიჟარათა შინა მოპოვებული მარცვალი, მაგარი და თეთრი, რომელიც სიძვირისა გამო აღირიცხების *სჰეკალად*, жемчуг.

მანგი (სპარს.) 1. მთვარე, луна. 2. ს. *მარგალიტი*, жемчуг.

მალარო ს. ქანი, *ლითონის სათხრელი*, конь, шахта, рудник. ქვის ნახშირის მალარო, каменноугольный конь.

ქანი (სპარს.) ს. *ლითონი*. ადგილი სადაც იპოვების მეტალნი ან მარილი, შაბი, გვარჯილა. Рудник.

შრე ს. კლდეთა ძარღვი გრძლად მიდევნებული. слой. мраморный пласт (ჩუბინაშვილი 1984).

1990 წლის ქართულ-რუსული ლექსიკონის მიხედვით: *ლითონი* – металл; *ლითონისა* металлический.

მეტალურგიული металлургический (ახვლედიანი, თოფურია 1990).

ალექსანდრე ნეიმანის ქართულ სინონიმთა ლექსიკონში *ლითონი* და *მეტალი* ან მათი სინონიმები არ არის მოცემული (ნეიმანი 1978), უცხო სიტყვათა ლექსიკონში *ლითონი* არ არის განხილული, ხოლო *მეტალი* ასეა განმარტებული:

მეტალი – [ბერძ. *metallon*] – *ლითონი*.

გარდა *მეტალისა*, განხილულია: *მეტალიდები*, *მეტალიზაცია*, *მეტალოგენია*, *მეტალოგრაფია*, *მეტალოთერმია*, *მეტალოიდი*, *მეტალოფონი*, *მეტალურგია*. 8 ტერმინი (ჭაბაშვილი 1989).

იოსებ იმედაშვილის უცხო სიტყვათა ლექსიკონის მიხედვით, *მეტალი*, ბერძ.-ლათ. (*metallum*) *ლითონი*. შემდეგ ბუდეში მოცემულია:

მეტალიზაცია, *მეტალიზება* – გალითონება;

მეტალოგრაფია – ლითონთ-აღწერა;

მეტალოიდი – „ლითონისებრი“ (არალითონი. მაგ., წყალბადი, მჟავბადი და სხვ.);

მეტალოფონი – სამუსიკო ინსტრუმენტი, – წარმოადგენს ლითონის ფირფიტებს, რომელიც გამოსცემს ხმას ჩაქუჩის დარტყმით;

მეტალურგია – მეცნიერება, ლითონთა მოპოვებისა და დამუშავების შესახებ. *მეტალისგან* ნაწარმოები 7 ტერმინი განიხილება. ლითონი და ლითონიდან ნაწარმოები ტერმინები არ არის მოცემული (იმედაშვილი 1928).

გიორგი ახვლედიანის უცხო სიტყვათა ლექსიკონში ლითონი და *მეტალი* არ არის განხილული. განხილულია *მეტალურგია* (ახვლედიანი 1933).

სოლომონ თეზელიშვილის უცხო სიტყვათა ლექსიკონში *მეტალი* ასეა განხილული – *მეტალი* (ლათ. *metallum* < ძვ. ბერძნ. μέταλλον საბადო) *ლითონი* 1. რომელიც ჩვეულებრივ პირობებში მაღალი ელექტრ... შემდეგ განხილულია *მეტალთან* დაკავშირებული 14 ტერმინი (ლექსიკონი).

რუსული ენის განმარტებით ლექსიკონში განხილულია *მეტალთან* დაკავშირებული 25 ტერმინი და თვითონ *მეტალი* კი ასეა განმარტებული: *Мета'лл (ал)* [греч. *metallon*, букв. рудник] ქიმიურად მარტივი ნივთიერება (ლექსიკონი 1938).

ოჟეგოვის ლექსიკონში კი *Металл*-თან დაკავშირებულია 12 დასახელების ტერმინი, ხოლო *Металл* – განხილულია, როგორც ქიმიურად მარტივი ნივთიერება (ოჟეგოვი 1988).

ასევე 12 ტერმინია დასახელებული უცხო სიტყვათა რუსულ ლექსიკონში. აქ მეტალი ასეა განმარტებული:

Металл – [лат. metallum, гр. métallon] – шахта, рудник.

რუსულ პოლიტექნიკურ ტერმინთა ლექსიკონის მიხედვით:

Металлы – (нем. Metall; первоисточник: гр. métallon – шахта, руда, металл) (ლექსიკონი 1976).

ჩვენ მიერ შედგენილ ლექსიკონში *ლითონთან* და მის მრავლობით რიცხვთან დაკავშირებულია 38 ტერმინი. *ლითონი* და *მეტალი*, როგორც სინონიმები, მხოლოდ ერთ შემთხვევაშია მოცემული. *მეტალთან* დაკავშირებულია 31 ტერმინი (შურაძე 2008).

1970 წელს გამოცემულ ქიმიის ტერმინოლოგიის ლექსიკონში განხილული 51 ტერმინიდან *Металл*-თან 4 ტერმინია დაკავშირებული:

Металлография – მეტალოგრაფია;

Металлоид – მეტალიდი;

Металлоидный – მეტალიდიისა; მეტალიდური;

Металлургия порошковая – ფხვნილთა მეტალურგია.

2 ტერმინი სინონიმურადაა მოცემული. 3 მიგზავნაა, ხოლო დანარჩენი 42 ტერმინი ნაწარმოებია *ლითონიდან* (ტერმინოლოგია 1970).

2004 წელს გამოცემულ ქიმიის ოთხენოვან ლექსიკონში:

Металл, ლითონი. მეტალთან დაკავშირებული 15 ტერმინია წარმოდგენილი. მათგან 8 ტერმინი სინონიმებითაა მოცემული და ყველა მათგანი ტერმინ *ლითონს* უკავშირდება. 5 ტერმინი ცალსახად *მეტალად*, ხოლო 2 *ლითონად* იწოდება (ლექსიკონი 2004).

ფიზიკის ტერმინოლოგიურ ლექსიკონში: *Металл, ლითონი, მეტალი*;

განხილული 14 ტერმინიდან 3 ტერმინია *Металл*-თან დაკავშირებული:

Металлография – მეტალოგრაფია;

Металлоид – მეტალიდი;

Металлургия – მეტალურგია.

1 ტერმინი სინონიმურადაა მოცემული. დანარჩენი 10 ტერმინი ნაწარმოებია *ლითონიდან* (ტერმინოლოგია 1960).

ინგლისურ-რუსულ-ქართულ საავიაციო ტერმინოლოგიის ლექსიკონში „ლითონ“ ფუძიდან ნაწარმოებია 37 ტერმინი. *მეტალი* არ არის ნახსენები (სავიაციო 2002).

საანალიზო მასალის უკეთ აღსაქმელად საჭიროა ტერმინთა განმარტებებში გამოყენებული ტერმინების მნიშვნელობებში გარკვევა. ამ მიზნით განიხილება ტერმინის ავტორისეული და თანამედროვე (დახრილი შრიფტით) განსაზღვრებები. *Залежь*, *ბუდობი*. ბუდობია შემდეგ წყაროებში: ტექნიკური 1977, ლექსიკონი 1983, სამუშაო 2006 და ახვლედიანი, თოფურია 1990. მნიშვნელოვნად განსხვავებული განმარტებაა ნიკო ჩუბინაშვილის რუსულ-ქართულ ლექსიკონში (ჩუბინაშვილი 1971) - *Залежь* сдвиг. ნაყარი, დიდხანს გდებით წამხდარი საჯაჭრო.

ბუდობი, залежь – ადგილი, დედამიწის ქერქში, სადაც შემცველი ქანებისგან განმხოლოებული, ამა თუ იმ სასარგებლო ბუნებრივი მინერალური ნედლეულის დანაგროვი (ქვანახშირი, ნავთობი, რკინის მადანი და მისთ.) მოიპოვება. ბუდობს ზოგჯერ „საბადოს“ მნიშვნელობითაც ხმარობენ.

Пласт, *ფენა* (გეოლ.) იხ.: ტექნიკური 1977, ლექსიკონი 1983, სამუშაო 2006, ჩუბინაშვილი 1984 და ახვლედიანი, თოფურია 1990 - ამ წყაროებში ცალსახად ფენაა. ნიკო ჩუბინაშვილის რუსულ-ქართულ ლექსიკონში: *Пласт* პრტყელ-პრტყელი ნაჭერი რისამე... (ჩუბინაშვილი 1971).

ფენა, пласт (გეოლ.) – მრავალი დანალექი და მეტამორფული ქანების (მთის ქანების) ბუდობის განლაგების ძირითადი ფორმა, შედარებით ერთგვაროვანი შედგენილობის, პრაქტიკულად, პარალელური ზედაპირებით – ძირითა და ჭერით, შემოსაზღვრული გეოლოგიური სხეული. ფენის სიგრძე მის სისქეს მრავალჯერ აღემატება.

Порода, ქანი. წყაროებში: ტექნიკური 1977, ლექსიკონი 1983, სამუშაო 2006, ახვლედიანი, თოფურია 1990 - ქანია. განსხვავებულია ნიკო ჩუბინაშვილის რუსულ-ქართულ ლექსიკონში: *Порода* გუაროვნობა, მოდგმა, ნათესავობა. II გუარი, დაგუარებულია ცხოველთა, მცენარეთა და სხვ. (ჩუბინაშვილი 1971).

ქანი, порода – მეტ-ნაკლებად მუდმივი მინერალოგიური და ქიმიური შედგენილობის მინერალების ბუნებრივი წარმონაქმნია, რომელიც დამოუკიდებელ გეოლოგიურ სხეულს ქმნის და დედამიწის ქერქად იკრიბება.

Руда, მადანი. შემდეგ წყაროებში: ტექნიკური 1977, ლექსიკონი 1983, სამუშაო 2006 – მოცემული, როგორც მადანი; ნ. ჩუბინაშვილის ლექსიკონში – *Руда* – ლითონის მადნის ქუა. ბენძლი, ჯავარი. Рудник,

Рудокопная ლითონის ქანი, მაღარო ლითონის სათხრელი... (ჩუბინაშვილი 1971).

მადანი, რუდა – მინერალური ბუნებრივი წარმონაქმნი, რომელიც რომელიმე (ან რამდენიმე) ლითონს ისეთი კონცენტრაციით შეიცავს, რომ მისი ამოღება ეკონომიკურად მიზანშეწონილი და ტექნიკურად შესაძლებელია. ზოგჯერ ტერმინი მადანი რიგი არალითონური სასარგებლო წიაღისეულის აღსანიშნავადაც გამოიყენება.

Рудник, მაღარო. შემდეგ წყაროებში: ტექნიკური 1977, სამუშაო 2006, ახვლედიანი, თოფურია 1990 - Рудник განმარტებული, როგორც მაღარო; ლექსიკონი 1983-ში Рудник მაღარო; სამადნე – დავით ჩუბინაშვილის ლექსიკონში: მაღარო ს. ქანი, ლითონის სათხრელი, конь, шахта, рудник ქვის ნახშირის მაღარო, каменноугольный конь (ჩუბინაშვილი 1984).

მაღარო, рудник. ღია ან, ძირითადად მიწისქვეშა ხერხით, სასარგებლო წიაღისეულის, უპირატესად მადნის, სამთო-ქიმიური ნედლეულისა და სამშენებლო მასალების მომპოვებელი სამთოსამრეწველო საწარმო.

Шахта, შახტი. წყაროებში: ტექნიკური 1977, ლექსიკონი 1983, სამუშაო 2006, ახვლედიანი, თოფურია 1990 – ცალსახად შახტია.

შახტი, шахта. 1. სამთოსამრეწველო საწარმო, რომლის დანიშნულებაც სასარგებლო წიაღისეულის მიწისქვეშა მოპოვება. იგი მოიცავს მიწისზედა ნაგებობებს, და მიწისქვეშა გვირაბებს საბადოს დასამუშავებლად შახტის ველის ფარგლებში. 2. მიწისქვეშა ვერტიკალური ან დამრეცი მისასვლელები მადნეულის მოპოვების ადგილამდე. 3. ზოგი კონსტრუქციის ვერტიკალური გრძივი სიღრუე (მაგ., თერმული ღუმლების, სივრცე, რომელშიც გადაადგილდება ლიფტის კაბინა).

როგორც ვნახეთ, ქართულენოვან უცხო სიტყვათა ლექსიკონებში ტერმინი მეტალი განმარტებულია როგორც ლითონი. არცერთ მათგანში ტერმინი ლითონი (ან მისგან ნაწარმოები ტერმინი) ცალკე ერთეულად არ არის გამოტანილი. უნდა ვივარაუდოთ, რომ ლექსიკონების შემდგენთათვის იგი უცხო სიტყვად არ მოიაზრება.

დ. ჩუბინაშვილისეული განმარტება, რომ ლითონი მადანია „ან ქანი მეტალთა“ ემთხვევა რუსულენოვან გამოცემებში მოცემულ მეტალის განმარტებებს. ყველა დანარჩენ ქართულ წყაროში მეტალი განმარტებულია, როგორც ლითონი. დ. ნ. უშაკოვის განმარტებით, მეტალი „სიტყვა-სიტყვით“ *рудник*-ია. ენათმეცნიერების ინსტიტუტის მიერ მომზადებულ რუსულ-ქართულ ლექსიკონში *рудник* განმარტე-

ბულია, როგორც – *მაღარო, სამადნე. სამადნე* პირდაპირ მიუთითებს ამა თუ იმ მადნის საბადოზე და არა მადნის მოსაპოვებლად მოწყობილ ნაგებობაზე.

გაურკვევლობას ნათელს ჰფენს *მეტალის* ნიკო და დავით ჩუბინაშვილებისეული განმარტებები:

„ლითონი მადანთა შინა პოვებული, ვითარ ოქრო, ვერცხლი, რუალი და სხ.“ (ჩუბინაშვილი 1971).

მეტალო (ბერძნ.) ლითონი, „რაიცა მიწის ქანთაგან ამოითხრება, ვითარცა ოქრო, ვერცხლი, რვალი, რკინა“. металл (ჩუბინაშვილი 1984).

აქედან გამომდინარეობს მარტივი დასკვნა: *მეტალი* და *ლითონი* ერთი და იმავე ცნების ამსახველი ტერმინებია და ლითონი მადანი არ არის.

აღსანიშნავია, რომ ჩუბინაშვილების ლექსიკონებში *მეტალის* განმარტებისას იგივე უზუსტობებია დაშვებული, რომელთა გასწორებასაც სულხან-საბა ორბელიანი ითხოვს: „რვალი ვიეთთა ნაცვ(ა)ლად სპილენძთასა აღუწერიათ, გასწორება სჯობს ZA (ორბელიანი 1993).

ქეგლის მიხედვით, *ლითონი* ქიმიურად მარტივი სხეულის - ქიმიური ელემენტისა და ლითონური მასალების (შენადნობების) განმსაზღვრელი ტერმინია. წინააღმდეგ შემთხვევაში ზემოთ მოყვანილ ტერმინთა უმრავლესობის საჭიროება არ იქნებოდა. მარტივი ქიმიური ელემენტებისთვის მსგავსი სამრეწველო დარგების და პროფესიების აუცილებლობა არ არის.

ამ ლექსიკონში *მეტალი* გაიგივებულია *ლითონთან*. ერთ-ერთი კლასიფიკაციით მარტივი ქიმიური ელემენტები *მეტალებად* და *მეტალოიდებად* და არა *ლითონებად* და *ლითონოიდებად* იყოფიან. ჩვენი აზრით, ქართულ ენაში *მეტალი*, ლითონთან შედარებით, უფრო „მოხდენილად“ ასახავს მარტივ ქიმიურ ელემენტს, პროფესიებს, მეცნიერულ და სამრეწველო დარგებს, ხოლო *ლითონი* „მასალებისკენ იხრება“. მაგალითად, როცა ამბობენ *ლითონური ნაკეთობები*, იგულისხმება შავი და ფერადი ლითონების (მეტალების) შენადნობებისგან დამზადებული საგნები და ავტომატურად გამოირიცხება სხვა (ხის, პლასტიკური მასების, ქვის და ა. შ.) მასალები.

ლითონისგან და *მეტალისგან* ნაწარმოები ტერმინების მნიშვნელობებისა და გამოყენების სიხშირეების (იხ. დანართი) ანალიზი საფუძველს იძლევა, ვივარაუდოთ ქართულ ენაში ტერმინ *ლითონის* შემოღების სიძველე (პირველობა). იგი უფრო მჭიდროდაა დაკავშირე-

ბული საერთო ენის ფესვებთან (ამას ადასტურებს მისი გამოყენების სიხშირე). მეტალი და მისგან ნაწარმოები ტერმინები „უფრო ახალი“ ფაქტების (საგნების, მეცნიერების, დარგის, პროცესების, პროფესიების და სხვ.) აღმნიშვნელობა. ტერმინი ლითონი (ნებისმიერი მნიშვნელობით) მნიშვნელოვან კულტურულ-ისტორიულ დატვირთვას იძენს – პირდაპირ მიუთითებს ბერძნულ-ქართული ურთიერთობების ისტორიულ ხანგრძლივობაზე.

„მიუხედავად ნეგატიური დამოკიდებულებისა, სინონიმების არსებობა ტერმინოლოგიურ სისტემებში რეალური ფაქტია“ (დამბაშიძე 1986). თანამედროვე ქართულ ენაში განსახილველი სინონიმური წყვილი ობიექტურ სინამდვილეს ასახავს და ერთ აღსანიშნავ მიგვანიშნებს. ისინი ერთნაირი მნიშვნელობებისაა და მათ შორის შესამჩნევი შინაარსობრივი ნიუანსი არ არსებობს. მათ ერთი ტერმინოლოგიური ველის ფარგლებში ერთგვარი ლექსიკური მნიშვნელობები აქვთ, ე.ი. ისინი ტოლმნიშვნელოვანი ლექსიკური სინონიმებია და რომელიმე მათგანის დომინანტად გამოყოფა შეუძლებელია.

არსებული რეალობისა (ლითონის გამოყენების სიხშირე 2,78-ჯერ აღემატება მეტალის გამოყენების სიხშირეს, იხ. დანართი) და „შერჩეული“ ტერმინის ერთადერთ საყოველთაო ტერმინად აღიარებისათვის მოსალოდნელი ხანგრძლივი დროის საჭიროება მიგვანიშნებს, რომ რომელიმე მათგანის უგულებელყოფა, ვფიქრობთ, შეუძლებელია. ლითონისა და მეტალის ტოლმნიშვნელოვან სინონიმებად ცნობით კი ბერძნულ კულტურასთან საქართველოს ურთიერთობის დამადასტურებელი, ენაში არსებული, უტყუარი ფაქტები შენარჩუნდება.

დანართი

ცხრილი: ტერმინების, ლითონისა და მეტალის, გამოყენების სიხშირე ზოგ ქართულ გამოცემაში

ლიტ. წყარო	გამოყენების სიხშირე			მიგზავნა	ლით.+ მეტ. რაოდენობა
	ლითონი	მეტალი	სინონიმი		
ქეგლი	26	11	-	-	37
ქსე	15	6	1	-	21
ტექნიკური 1977	26	8	4	1	34
ლექსიკონი 1956-1958	22	9	-	-	31
ლექსიკონი 1983	11	5	1	-	16
ჩუბინაშვილი 1971	-	2	-	-	2
სამუშია 2006	9	-	-	-	9

ჩუბინაშვილი 1984	2	1	-	-	3
ახვლედიანი, თოფურია 1990	2	2	-	-	4
შურაძე 2008	38	31	1	-	69
ტერმინოლოგია 1970	42	4	2	3	46
ლექსიკონი 2004	2	5	8	-	7
ტერმინოლოგია 1960	10	3	1	-	13
სავაიციო 2002	37	-	-	-	37
სულ:	242	87	18	4	329

ლიტერატურა

ახვლედიანი 1933 – გიორგი ახვლედიანი, უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, ტფილისი.

ახვლედიანი, თოფურია 1990 – გიორგი ახვლედიანი, ვარლამ თოფურია, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, თბილისი.

თეზელიშვილი 2005 – სოლომონ თეზელიშვილი, უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, თბილისი.

იმედაშვილი 1928 – იოსებ იმედაშვილი, უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, ტფილისი.

ლექსიკონი 1938 – Толковый словарь русского языка, Под. ред. Д.Н. Ушакова, т 2. М.

ლექსიკონი 1956-1958 – რუსულ-ქართული ლექსიკონი, ტ. I, თბილისი.

ლექსიკონი 1959 – რუსულ-ქართული ლექსიკონი, ტ. III, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი.

ლექსიკონი 1976 – Политехнический словарь, М.

ლექსიკონი 1983 – რუსულ-ქართული ლექსიკონი, თბილისი.

ლექსიკონი 1988 – Словарь иностранных слов, 17-е изд, М.

ლექსიკონი 2004 – რუსულ-ქართულ-ინგლისურ-გერმანული ქიმიური ლექსიკონი, რედ.: ვლადიმერ დოლიძე, ვლადიმერ ციციშვილი, „უნივერსალი“, თბილისი.

ნეიმანი 1978 – ალექსანდრე ნეიმანი, ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი, თბილისი.

ოჟეგოვი 1990 – С. И. Ожегов, Словарь русского языка, М.

ორბელიანი 1991 – სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, ტ. I, თბილისი.

ორბელიანი 1993 – სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, ტ. II, თბილისი.

საავიაციო 2002 – ინგლისურ-რუსულ-ქართული საავიაციო ტერმინოლოგიის განმარტებითი ლექსიკონი, შემდგენლები: სერგო ტეფნაძე, არჩილ ბეთანელი, პანტიკო თორდია, რობერტ ებრაღიძე, ლევან გელაშვილი, საქ. მეც. აკად. არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტი, საქ. ტექ. უნ-ტის საავიაციო სასწავლო-სამეცნიერო ინ-ტი; თბილისი.

სამუშაო 2006 – შოთა სამუშია, რუსულ-ქართული ლექსიკონი, თბილისი.

ტერმინოლოგია 1960 – ფიზიკის ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართული ნაწილი), თბილისი.

ტერმინოლოგია 1970 – ქიმიის ტერმინოლოგია (რუსულ ქართული), თბილისი.

ტექნიკური 1977 – ტექნიკური ტერმინოლოგია, თბილისი.

ქეგლი 1955 – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. IV, თბილისი.

ქეგლი 1958 – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. V, თბილისი.

ქსე 1983 – ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. ტ. VI, თბილისი.

ლამბაშიძე 1986 – როგნედა ლამბაშიძე, ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგია და მისი შედგენის ძირითადი პრინციპები, თბილისი.

შურაძე 2008 – ომარ შურაძე, არაორგანული მასალათმცოდნეობისა და მეტალურგიის ტერმინთა განმარტებითი ლექსიკონი, თბილისი.

ჩუბინაშვილი 1971 – ნიკო ჩუბინაშვილი, რუსულ-ქართული ლექსიკონი, ტ. I, თბილისი.

ჩუბინაშვილი 1984 – დავით ჩუბინაშვილი, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, თბილისი.

ჭაბაშვილი 1989 – მიხეილ ჭაბაშვილი, უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, თბილისი.

Inga Jibuti

TSU Arn. Chikobava Institute of Linguistics, Georgia

ingajibuti@gmail.com

Omar Shuradze

*F. Tavadze Georgian Institute of Metallurgy and Materials Science,
Georgia*

oshuradze@mail.ru

Keywords: Litoni (metal), Met'ali (metal), Technical terminology,
Synonyms.

“Litoni” (ლითონი, Metal) or “Met'ali” (მეტალი, Metal)?

Summary

In the course of mankind's historical development, the close cultural, economic and political relations of a people with their neighbors near or far bring about the existence of common words or terms in their languages.

As a result of the long historical connection between the Kartvelian tribes and ancient Greek culture, the terms *litoni* (ლითონი) and *met'ali* (მეტალი), which are of Greek origin, exist as synonyms in the Georgian oral and written works. This doubling has introduced some terminological ambiguity into the Georgian technical terminology.

Modern European (and not only European) countries use the term metal and terms derived from it. However, Georgian terminologists and specialists have been unable to decide the question of *litoni* (ლითონი) or *met'ali* (მეტალი) once and for all. There has been no “legal recognition” and there remains a difference of opinion among specialists. These terms are presented as synonyms in common Georgian and specialized dictionaries.

Before Sulkhan-Saba Orbeliani, before the *Dictionary of Georgian* was compiled, the terms did not make it into existing Georgian dictionaries. Consequently, the *Dictionary of Georgian* became one of the major starting points for historical sources of Georgian vocabulary. In its

various manuscripts, the direct or oblique indications depicted in the definitions' various variants are invaluable for the elucidation of the word.

In the comparative analysis of the terms under examination (starting with the *Dictionary of Georgian* and including modern literary Georgian dictionaries), *litoni* (ლითონი) and *met'ali* (მეტალი) are discussed as well as other terms used in their definitions.

An analysis of the meanings (definitions) of the terms produced on the basis of *litoni* (ლითონი) and *met'ali* (მეტალი) found in the modern Georgian sources and The Georgian Dictionary and their usage frequency provides the basis for assigning "precedence of introduction" into the language to the term *litoni* (ლითონი). It is more closely related to the roots of the common Georgian language and it has a significant cultural-historical bearing, directly indicating the duration of Greek-Georgian relations over a long period of time.

In fact, the synonymous pair discussed reflects an objective reality in the modern Georgian language and points to a single denotatum. They have a single linguistic meaning with no semantic nuance between them. Thus, they are equivalent lexical synonyms, and (despite the lack of synonyms in technical terminology) it is impossible to mark one out as dominant.